

DOI:

อัตลักษณ์สถานที่ของสวนสุนัขแบบไม่ทางการ : กรณีศึกษาพื้นที่ว่างในกระทรวงสาธารณสุข
จังหวัดนนทบุรี

Place Identity of The Spontaneous Dog Park : A Case study of Open Space in
the Ministry of Public Health Nonthaburi Province

เกตสุดา เมธีวิวัฒน์^{a*} ณรงพน ไส้ประกอบทรัพย์^a และ คัทลียา จิรประเสริฐกุล^a

Katesuda Meteeviwat^{a*} Narongpon Laiprakobsup^a and Cuttaleeya Jirapraseartkun^a

^aคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ประเทศไทย

^aFaculty of Architecture, Kasetsart University, Bangkok, Thailand

*Corresponding Author. Email: kateative@gmail.com

Received: July 18, 2024

Revised: November 12, 2024

Accepted: December 2, 2024

บทคัดย่อ

จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยในปัจจุบันโครงสร้างของครัวเรือน “ไร้ลูกหลาน” มีอัตราการเติบโต (growth rate) ที่เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับตลาดสัตว์เลี้ยงที่เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง พบว่าการเลี้ยงสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความเป็นครอบครัวในครัวเรือนไร้ลูกหลาน ซึ่ง “สุนัข” เป็นสัตว์เลี้ยงที่นิยมที่สุด สุนัขกลายเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวเสมือนเป็นภาพตัวแทนบุตร สุนัขจึงถูกให้ความสำคัญ ใส่ใจในทุกรายละเอียด ทั้งสุขภาพอนามัยและชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงส่งเสริมให้ได้ออกกำลังกายปลดปล่อยพลังงานอย่างอิสระ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องการพื้นที่ พื้นที่นั้นต้องส่งเสริมให้กิจกรรมดำเนินได้อย่างราบรื่น อย่างไรก็ตามพื้นที่สาธารณะในประเทศไทยปัจจุบันมักไม่ได้ออกแบบการใช้งานของกลุ่มคนเลี้ยงสุนัขอย่างเพียงพอ ทำให้เกิดการใช้พื้นที่ลักษณะสวนสุนัขแบบไม่ทางการขึ้น ดังเช่นบริเวณพื้นที่ว่างในกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี ซึ่งกลายเป็นแหล่งพบปะของกลุ่มคนรักสุนัข การวิจัยพื้นที่ดังกล่าวพบว่าคุณลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมและความหมาย ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติส่งเสริมให้เกิดอัตลักษณ์ของพื้นที่ที่ไม่เป็นทางการ ที่สะท้อนให้เห็นถึงคุณภาพของพื้นที่

งานวิจัยนี้มุ่งทำความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์สถานที่ของสวนสุนัขแบบไม่ทางการของกลุ่มคนรักสุนัข โดยใช้การวิเคราะห์แบบตีความ การวิจัยแสดงให้เห็นว่าคุณลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมและความหมาย เป็นปัจจัยนำไปสู่ความเป็นอัตลักษณ์สถานที่ของสวนสุนัขแบบไม่ทางการ สร้างความเข้าใจพื้นที่สำหรับกิจกรรมรูปแบบเฉพาะของกลุ่มคนรักสุนัข นำไปสู่แนวทางในการออกแบบพื้นที่สาธารณะสำหรับสัตว์เลี้ยงที่สามารถตอบโจทย์การอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งนี้ ภาครัฐและเอกชนสามารถใช้ข้อมูลนี้เพื่อวางแผนพัฒนาพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรกับสัตว์เลี้ยงอย่างเหมาะสมและยั่งยืนต่อไป

ABSTRACT

According to the National Statistical Office, data indicate a clear growth rate in the structure of “child-free” households in contemporary Thai society. Similarly, the pet market has been growing continuously, with pet ownership becoming part of the concept of family in child-free households. Among these, dogs are the most popular pets, often taking on a role akin to that of children within the family. Dogs are given considerable attention, with meticulous care in all aspects, including health, well-being, and the provision of space for exercise and energy release. This calls for areas that facilitate such activities smoothly. However, Thailand's public spaces today are often insufficiently accommodating for dog owners, leading to the informal use of spaces as dog parks. An example of this is the open area within the Ministry of Public Health in Nonthaburi Province, which has become a meeting place for dog lovers. Research on this site has shown that its natural physical characteristics, activities, and significance contribute to the creation of an informal yet unique identity, reflecting the quality of the space.

This study aims to understand the sense of place in informal dog parks for dog owners through interpretative analysis. Findings reveal that physical characteristics, activities, benefits, and meanings are factors that contribute to the identity of these informal dog parks. This study provides insight into spaces that support the specific needs of dog enthusiasts, suggesting guidelines for designing public spaces that accommodate pets and foster social coexistence. Both the public and private sectors may utilize this information to plan for the development of pet-friendly public spaces that are suitable and sustainable for the future.

คำสำคัญ: อัตลักษณ์สถานที่ สวนสุนัขแบบไม่ทางการ พื้นที่ภาวการณ์หรือพื้นที่ที่เกิดขึ้นเอง สังคมไร้บุตรหลาน

Keywords: Place Identity, Informal Dog Park, Spontaneous place, Child-free households

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ “สังคมสูงอายุ” ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญระดับชาติ อีกทั้งยังเข้าสู่สถานะ “สังคมไร้ลูกหลาน” อย่างชัดเจน จากข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากรโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่รวบรวมโดยศูนย์การศึกษาพัฒนามนุษย์ วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ถึง พ.ศ. 2561 พบว่าโครงสร้างของครัวเรือนที่ “ไร้บุตรหลาน” มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ในปี พ.ศ. 2561 มีครัวเรือนที่ไร้บุตรหลานคิดเป็นร้อยละ 37.4 เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมด เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 26.1 เปอร์เซ็นต์ ในปี พ.ศ. 2549 คิดเป็นอัตราการเติบโต (Growth rate) ที่สูงถึงร้อยละ 43.3 เปอร์เซ็นต์ และในปี พ.ศ. 2566 ซึ่งเป็นไปตามการคาดการณ์ตัวเลขอัตราการเติบโตของครัวเรือนไร้บุตรหลานก็ยังคงเพิ่มขึ้นจากปีที่ผ่านมา

โครงสร้างของครัวเรือนไร้ลูกหลาน ประกอบด้วยสองกลุ่มหลักคือ ครัวเรือน DINK (Double Income, No Kid) และ ครัวเรือน SINK (Single Income, No Kid) แนวคิดที่ถูกกล่าวถึงครั้งแรกในเชิงการตลาดปลายทศวรรษ 1980 ในนิตยสาร Nikkei เพื่อให้สามารถแบ่งกลุ่มประชากรตามวิถีชีวิตที่หลากหลายได้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการตัดสินใจเกี่ยวกับบุตรหลาน 1) ครัวเรือน DINK หมายถึงคู่รักที่อาศัยอยู่ร่วมกันและตัดสินใจไม่มีบุตร หรือคู่สามีภรรยาที่วางแผนไม่มีบุตร แม้กระทั่งคู่รักที่บุตรเติบโตและย้ายออกไปใช้ชีวิตครอบครัวของตนเองแล้ว

รวมถึงครอบครัวในกลุ่ม LGBTQAI+ ที่ใช้ชีวิตร่วมกันโดยไม่มีบุตร 2) ครีวเรือน SINK มีลักษณะคล้ายคลึงกับ ครีวเรือน DINK แต่เป็นรูปแบบการใช้ชีวิตแบบโสด ไม่มีพันธะ และอาศัยอยู่ลำพัง โดยมุ่งเน้นที่การใช้ชีวิตอย่างอิสระ การเลือกใช้ชีวิตแบบ SINK กำลังเป็นที่นิยมขึ้นเรื่อย ๆ ในกลุ่มผู้ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัวหรือมุมมอง ด้านการใช้ชีวิตที่ไม่ต้องการมีพันธะกับครอบครัวหรือบุตรหลาน จากข้อมูลทางสถิตินี้ พบว่าแนวโน้มการเติบโตของ ครีวเรือนไร้บุตรหลานสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้างครีวเรือนและรูปแบบการดำรงชีวิตในสังคมไทย โดยการเพิ่มขึ้นของกลุ่ม DINK และ SINK สะท้อนถึงการปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตที่เน้นความสะดวกสบายและอิสรภาพ ของบุคคล ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มใหม่ที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

เช่นเดียวกับการเติบโตของตลาดสัตว์เลี้ยงในปัจจุบันที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยผลการสำรวจจากวิทยาลัย การจัดการ มหาวิทยาลัยมหิดล (CMMU Mahidol) พบว่า “สุนัข” เป็นสัตว์เลี้ยงที่ได้รับความนิยมสูงสุดในหมู่คนไทย อย่างไรก็ตามการเลี้ยงสุนัขในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน จากที่เคยเลี้ยงสุนัขเพื่อเฝ้าบ้าน (Working Dog) กลายเป็นการเลี้ยงในลักษณะ “สมาชิกครอบครัว” (Pet Humanization) ซึ่งเจ้าของสุนัข (Dog Ownership) จะปฏิบัติต่อสุนัขในฐานะสมาชิกของครอบครัว โดยจะพยายามอย่างเต็มที่ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ไม่เพียงมุ่งเน้นไปที่ ความต้องการทางกายภาพเท่านั้นแต่ยังรวมถึงความเป็นอยู่ที่ดีทางอารมณ์ด้วย พฤติกรรมการเลี้ยงสุนัขรูปแบบนี้ สะท้อนถึงความเชื่อมโยงทางอารมณ์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นระหว่างผู้คนกับสัตว์เลี้ยงในแง่ของการดูแลและความผูกพันในระดับ ที่ใกล้เคียงกับสมาชิกในครอบครัวคนหนึ่ง โดยมีการกล่าวถึงสถานะของสุนัขว่าเป็น “ลูกชายหรือลูกสาว” ที่มีบทบาท ในการเติมเต็มความสมดุลให้กับครอบครัว (พรพิมล แผ่นผา และภัทรี ฟรีสตัดด์, 2559)

หลายประเทศในยุโรปและอเมริกาได้ให้ความสำคัญต่อการออกกำลังกายและสุขภาพของสุนัข โดยจัดทำเป็น กฎหมายบังคับให้เจ้าของต้องพาสุนัขออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอเพื่อสวัสดิภาพของสัตว์ นอกจากการดูแลสุขภาพ ของสุนัขแล้ว กิจกรรมการออกกำลังกายร่วมกันกับสัตว์เลี้ยงยังช่วยส่งเสริมสุขภาพของเจ้าของด้วย การพาสุนัขเดินเล่น หรือออกกำลังกายจึงกลายเป็นกิจกรรมที่ต้องการพื้นที่เฉพาะเพื่อรองรับ เช่น สวนสาธารณะ พื้นที่สาธารณะ หรือ สวนสุนัข (Dog Park) ที่สามารถตอบโต้กิจกรรมระหว่างเจ้าของและสุนัขได้อย่างเหมาะสม แต่ปัญหาในมิติด้าน กายภาพและสังคมของพื้นที่สาธารณะในปัจจุบัน ที่ไม่ตอบสนองการใช้งานของกลุ่มคนรักสุนัข อันเนื่องมาจาก ข้อกำหนดและกฎระเบียบต่าง ๆ ของพื้นที่สาธารณะหรือสวนสาธารณะ ที่ยังไม่มียุทธศาสตร์อนุญาตให้นำสัตว์เลี้ยง เข้าใช้บริการในพื้นที่ รวมไปถึงความเห็นจากประชาชนผู้ใช้สวนสาธารณะบางกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยต่อการอนุญาตให้สุนัข เข้าพื้นที่ เนื่องจากมีความกังวลในเรื่องของความสะอาดและความปลอดภัย แม้แต่พื้นที่สาธารณะประเภทถนน, บาทวิถี ก็แออัดด้วยการสัญจรของผู้คนและยานพาหนะ ซึ่งอาจทำให้การใช้พื้นที่ของคนรักสุนัขเป็นเรื่องที่สร้างความรำคาญ หรือกังวลใจแก่ประชาชนทั่วไป อีกทั้งปัญหามลพิษจากสุนัขก็ทำให้ความปลอดภัยลดลงอย่างเห็นได้ชัด ทำให้ความ ต้องการพื้นที่เพื่อกิจกรรมระหว่างมนุษย์กับสุนัขที่เหมาะสมกลายเป็นความต้องการที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ในสังคม ปัจจุบัน นั่นเป็นอีกหนึ่งบริบทที่ผลักดันให้กรุงเทพมหานครกับแนวความคิดยกระดับคุณภาพชีวิตของคนเมืองโดยเพิ่ม พื้นที่สีเขียวภายใต้นโยบาย “มหานครสีเขียว” ของหม่อมราชวงศ์สุขุมพันธุ์ บริพัตร อดีตผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ซึ่งโครงการจัดตั้งสวนสุนัขก็เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายดังกล่าวด้วย “สวนสุนัขชั่วคราวภิรมย์” สวนสุนัขแห่งแรกของ กรุงเทพมหานครจึงได้เกิดขึ้น เป็นการร่วมมือระหว่างกรุงเทพมหานครและการทางพิเศษแห่งประเทศไทย โดยใช้พื้นที่

ว่างใต้ทางยกระดับในการจัดสร้าง เปิดให้บริการเมื่อปี พ.ศ. 2558 และมีการขยายเพิ่มเติมอีกสี่แห่งภายหลัง แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการตอบสนองกับกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัขที่มีเพิ่มมากขึ้นและกระจายตัวอยู่ในหลายพื้นที่ของเมือง

จากเหตุผลข้างต้นเพื่อสนองต่อกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัขและบุคคลอื่นที่มีลักษณะการใช้ชีวิต (Life Style) หรือวัฒนธรรม (Culture) เดียวกัน ทำให้เกิดปรากฏการณ์การใช้พื้นที่สาธารณะที่ไม่ได้ถูกสร้างหรือถูกออกแบบสำหรับกิจกรรมระหว่างคนกับสุนัข หรือเรียกอย่างเข้าใจง่ายคือกลุ่มคนรักสุนัขได้สร้างพื้นที่เหล่านี้ขึ้นมาอย่างไม่เป็นทางการ สร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่สาธารณะ โดยมีแนวทางที่คล้ายคลึงกับการศึกษาของระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี (2557) ที่กล่าวถึงลักษณะพื้นที่สาธารณะในบริบทไทยซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับกิจกรรม ก่อให้เกิดนัยสำคัญและมีความหมาย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิด "สวนสุนันทาแบบไม่ทางการ" โดยวิเคราะห์กระบวนการและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสุนัข ซึ่งส่งผลให้เกิดพื้นที่พิเศษในมิติทั้งด้านกายภาพและมิติอื่น ๆ จากการศึกษาพบว่า แนวโน้มของการพัฒนาเมืองสมัยใหม่มุ่งเน้นไปที่การสร้างพื้นที่และสภาพแวดล้อมที่ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์เท่านั้น โดยไม่คำนึงถึงความต้องการของสัตว์ที่อาศัยอยู่ร่วมกับมนุษย์ (Tarsitano, 2006) ทำให้ประเด็นดังกล่าวเป็นข้อพิจารณาที่น่าสนใจในงานวิจัยนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ที่ครอบคลุมถึงสัตว์เลี้ยงประเภทสุนัข โดยศึกษาผ่านพื้นที่ว่างเปิดโล่งในบริเวณของกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี ที่พบการเกิดขึ้นเองของสวนสุนันทาแบบไม่ทางการและเป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง จนเกิดการจัดตั้งเป็นชมรมในนาม “ชมรมรักสุนัข รักสิ่งแวดล้อม” ซึ่งพื้นที่แห่งนี้ไม่ได้ถูกกำหนด หรือออกแบบมาเพื่อกิจกรรมของคนและสุนัข แต่กลับเกิดปรากฏการณ์การดำเนินกิจกรรมหลากหลายลักษณะระหว่างคนกับสุนัขอย่างเป็นธรรมชาติ มีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างข้อกำหนดระเบียบเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อสร้างให้เกิดบรรทัดฐานที่ดีในการใช้พื้นที่ร่วมกัน เช่น เจ้าของต้องเก็บมูลสุนัขของตน, ให้สุนัขอยู่ในสายจูง หรือต้องรับผิตชอบ และควบคุมสุนัขของตนไม่ให้สร้างความเดือดร้อนรำคาญใจแก่ผู้อื่น ทำให้พื้นที่ที่มีการปรับเปลี่ยนหน้าที่ไปจากเดิม ณ ช่วงเวลาหนึ่ง เกิดความพิเศษเฉพาะตัว และเกิดความหมายใหม่ของพื้นที่ นำมาสู่การทำความเข้าใจกระบวนการที่ส่งผลต่อความรู้สึกต่อสถานที่ ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์สถานที่ของสวนสุนันทาที่ไม่เป็นทางการ การศึกษานี้จะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ และเป็นกุญแจสู่การออกแบบ รวมถึงการวางแผนพัฒนาพื้นที่ที่มีลักษณะกิจกรรมเฉพาะอย่างมีกระบวนการที่ชัดเจนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนหรือผู้คนที่สนใจต่อไป

สุนัข กับ ภูมิทัศน์

“สุนัข” กำลังถูกมองมากขึ้นในฐานะของสิ่งมีชีวิตที่มีความต้องการทางสังคม รวมถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการใช้พื้นที่นอกเหนือจากพื้นที่ส่วนตัวภายในบ้าน ความท้าทายสำหรับนักภูมิศาสตร์ คือการตรวจสอบการเปิดเผยของสุนัขที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและเมืองในเชิงธรรมชาติของพื้นที่เขตเมือง (Braun, 2005) เพื่อให้ได้รับการปฏิบัติในเชิงวิเคราะห์เฉกเช่นเดียวกับมนุษย์ สุนัขจึงถูกให้อยู่ในสถานะที่เป็น “บุคคลแปลกหน้า” (Whatmore and Thorne, 1998) ขณะที่ Philo(1998) อธิบายว่าสุนัขถูกเปรียบเสมือนเป็น คนชายขอบที่ถูกกีดกันจากพื้นที่ทางสังคมทั่วไป เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสุนัขจึงเป็นการพิจารณาภูมิศาสตร์แบบใหม่ที่ยอมรับถึง “ความมีชีวิต” ของสุนัข รวมถึงการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ

ในเขตเมือง ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งผลต่อขอบเขตการกระทำของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงพฤติกรรมของสุนัขในสถานที่สาธารณะด้วย (Whatmore, 2006)

แนวคิด Zoöpolis โดย Jennifer Wolch (1995) ที่ตระหนักถึงความหลากหลายของชีวิตสัตว์ในสภาพแวดล้อมเมือง โดยเสนอว่าเมืองควรได้รับการออกแบบในลักษณะที่ยอมรับและรองรับความต้องการรวมถึงสิทธิของสัตว์ โดยเน้นสามกรอบหลัก คือ 1) อัตลักษณ์และอัตวิสัยของคนเมือง ต้องหล่อหลอมโดยทัศนคติหรือประสบการณ์ที่มีต่อสัตว์ อัตลักษณ์นี้อาจมีความสัมพันธ์กับช่วงระยะเวลาหนึ่งกับสถานที่หรือชุมชน 2) ตระหนักว่าสัตว์เป็นศูนย์กลางของความเป็นเอกลักษณ์สถานที่ซึ่งสร้างภาพจำให้เมือง เช่น เมืองแคนซัสที่เป็นที่รู้จักในฐานะ “เมืองวัว” หรือจังหวัดลำปางในฐานะ “เมืองม้า” 3) ประเด็นศีลธรรมและจริยธรรม ในการปฏิบัติที่ยอมรับว่าสัตว์มีสิทธิและความสำคัญในชีวิตประจำวันของมนุษย์ (Wolch, 2002) แนวคิดเหล่านี้สะท้อนถึงการมองสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมและสภาพแวดล้อมเมือง ที่ต้องได้รับการพิจารณาในการวางแผนและออกแบบเมืองในอนาคต เพื่อสร้างเมืองที่ไม่เพียงรองรับมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรองรับความต้องการและสิทธิของสัตว์อีกด้วย

ปลายทศวรรษ 1960 ในเมืองเบิร์กลีย์ รัฐแคลิฟอร์เนีย พื้นที่ว่างที่กำลังรอการพัฒนาสำหรับโครงการขนส่งมวลชนใต้ดิน BART กลายเป็นพื้นที่แห่งเสรีแหล่งรวมแนวคิดในนามของ “People’s Park Annex” พื้นที่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่พวกเขาต้องการ แต่ผลพลอยได้ทางวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งใหม่คือ “นอกจากมนุษย์แล้ว สุนัขก็ต้องการพื้นที่เพื่อที่จะทำสิ่งที่พวกมันต้องการเช่นกัน” การเคลื่อนไหวนี้มีจุดเริ่มต้นจากกลุ่มนักกิจกรรม มีแกนนำโดย Doris Richards โดยการเริ่มนำสุนัขของพวกเขามาใช้พื้นที่ว่างดังกล่าว เป็นที่มาของการก่อตั้งสวนสุนัขโอลินี่ (Ohlone Dog Park) ในปี ค.ศ. 1983 ซึ่งถือเป็นสวนสุนัขอย่างเป็นทางการแห่งแรกในโลก หลังจากนั้นสวนสุนัขกลายเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเมืองหลายแห่งทั่วโลก การศึกษาต่าง ๆ ยังชี้ให้เห็นว่าสวนสุนัขไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ให้สุนัขทำกิจกรรม แต่ยังส่งผลดีต่อสังคม เช่น กระตุ้นให้ผู้คนออกกำลังกาย สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (Sense of Community) และสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) โดยสุนัขทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมให้เกิดการเข้าสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งเพื่อนบ้านและคนแปลกหน้า (Coleman et al., 2008; Cutt et al., 2007; Laurier et al., 2006; Lee et al., 2009; Schaffer, 2009; Wolch and Rowe, 1992; Wood et al., 2007) ปัจจุบันสวนสุนัขเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายทั้งในสหรัฐอเมริกาและประเทศอื่น ๆ รวมถึงประเทศไทย โดยส่วนใหญ่ มักจะจัดสรรพื้นที่บางส่วนจากสวนสาธารณะหลักเพื่อเป็นสวนสุนัข ในเขตกรุงเทพมหานครเองก็มีสวนสุนัขทั้งหมดจำนวน 5 แห่ง

ตารางที่ 1 รายชื่อสวนสุนัขรูปแบบที่เป็นทางการ จัดสร้างโดยภาครัฐ ในกรุงเทพมหานคร

สวนสุนัข	เขต	เจ้าของพื้นที่	เปิดบริการ
สวนวชิราริมย์	บางเขน	สำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม	5 ก.พ. 58
สวนบางแคภิรมย์	บางแค	สำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม	26 ส.ค. 62
สวนเทียนทะเลพัฒนาพฤกษาริมย์	บางขุนเทียน	เขตบางขุนเทียน	16 มี.ค. 65
สวนเบญจกิติ	คลองเตย	สำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม	15 ก.ย. 65
สวนเบญจทัศ (สวนรถไฟ)	จตุจักร	สำนักงานสวนสาธารณะ สำนักสิ่งแวดล้อม	4 มี.ค. 66

“สวนสุนัขอย่างเป็นทางการ คือ พื้นที่สาธารณะที่กำหนดซึ่งจัดไว้สำหรับสุนัขเพื่อออกกำลังกายนันทนาการ และสังสรรค์ระหว่างเจ้าของสุนัขกับสุนัขของพวกเขาในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย สวนสุนัขมีการปิดล้อมหรือล้อมรั้วอย่างมิดชิดและมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับสุนัขที่แสดงถึงความชัดเจนว่าอนุญาตให้นำสุนัขเข้ามาได้” มีอุปกรณ์พัฒนาทักษะของสุนัข และสถานบริการน้ำสำหรับสุนัข พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับเจ้าของสุนัข เช่น ที่นั่ง, ที่จอดรถ และห้องน้ำ เป็นต้น

พื้นที่ภาวะการณ์หรือพื้นที่ที่เกิดขึ้นเอง

Carmona (2010) ได้แบ่งพื้นที่สาธารณะออกเป็น 20 ประเภท ใน 4 หมวดหมู่หลัก คือ พื้นที่เชิงบวก, พื้นที่เชิงลบ, พื้นที่คลุมเครือ และพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งจากการศึกษาพบว่าสวนสุนัขเป็นพื้นที่สาธารณะแบบคลุมเครือ หรือพื้นที่ที่สาม (Third Place) (LEE, 2020) ตามแนวคิดของ Oldenburg (1989) ที่ได้ให้เหตุผลไว้ในหนังสือ The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Community Centers, Beauty Parlors, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You Through the Day Oldenburg กล่าวว่า พื้นที่ที่สาม หรือ Third Place คือ “สถานที่พบปะที่ไม่เป็นทางการและค่อนข้างเป็นที่สาธารณะ ซึ่งผู้คนสามารถพักผ่อน เข้าสังคม และสร้างความสัมพันธ์” โดยพื้นที่ลักษณะดังต่อไปนี้เป็นพื้นที่ที่ไม่เป็นทางการ เช่น สวนสาธารณะ, ถนน, ตลาดนัด เป็นต้น แต่พื้นที่ลักษณะดังกล่าวได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้คนและสังคม

พื้นที่ภาวะการณ์หรือพื้นที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (Spontaneous place) หมายถึงพื้นที่ที่ไม่ได้ผ่านการวางแผนหรือออกแบบล่วงหน้า มีลักษณะเปิดโล่ง เข้าถึงได้ง่าย มีการเคลื่อนที่ เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (Mehrotra, 2003) ก่อรูปขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเองระหว่างผู้คนกับสิ่งแวดล้อม พื้นที่เหล่านี้เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มารวมตัวกันและสร้างสรรค์กิจกรรมโดยปราศจากกฎเกณฑ์หรือข้อจำกัดที่เคร่งครัดจากแนวนโยบายของรัฐ (De-Certeau, 1984) พื้นที่ดังกล่าวมีความสำคัญในฐานะที่เป็นสถานที่ที่มีความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่อผู้ใช้งาน สร้างคุณค่าขึ้นใหม่จากประสบการณ์ที่ผู้คนได้รับจากการใช้พื้นที่ อีกทั้งยังเป็นตัวกำหนดผลลัพธ์และความสำเร็จของพื้นที่นั้น ๆ โดยตรง พื้นที่ภาวะการณ์นี้มีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คน เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมการแสดงออกอย่างเสรี การเชื่อมโยงทางสังคม และการพัฒนาความผูกพันกับสถานที่ผ่านการมีส่วนร่วมจากผู้คนในชุมชน พื้นที่ดังกล่าวมีรูปร่างแปรผันตามช่วงเวลาของการยึดครองพื้นที่ ซึ่งมีขอบเขตแผ่ขยายไปตามสภาพการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เมืองในปัจจุบัน (Mehrotra, 2003)

สถานการณ์การใช้พื้นที่สาธารณะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีความคล้ายคลึงกับประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ซึ่งได้รับผลกระทบจากการเติบโตของประชากรและความหลากหลายทางสังคม การเติบโตดังกล่าวไม่ได้เตรียมการกับการเพิ่มจำนวนของประชากรสัตว์เลี้ยงโดยเฉพาะสุนัข ซึ่งทำให้พื้นที่สาธารณะที่มีอยู่ไม่สามารถรองรับความต้องการของกลุ่มนี้ได้ ส่งผลให้เกิดความขาดแคลนพื้นที่สำหรับกิจกรรมเฉพาะของกลุ่มคนรักสุนัข ในงานวิจัยนี้พบว่า การเกิดขึ้นของพื้นที่สวนสุนัขแบบไม่ทางการเพื่อตอบสนองกิจกรรมลักษณะเฉพาะ โดยไม่ได้ถูกกำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวรองรับกิจกรรมการใช้ประโยชน์รูปแบบที่เปลี่ยนไปจากหน้าที่ดั้งเดิม เช่น บาทวิถี ซึ่งเป็นบทบาทของพื้นที่คือเป็นทางเดินสัญจร แต่ ณ ช่วงเวลาหนึ่งกลายเป็นพื้นที่ซื้อขายแลกเปลี่ยน ด้วยความไม่เป็น

ทางการจึงเป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่พื้นที่ลักษณะปกติทั่วไป (Foucault, 1986) ทำให้เกิดความหมายใหม่ของพื้นที่ที่นำไปสู่อัตลักษณ์และความเป็นสถานที่ซึ่งเป็นการแสดงถึงคุณค่าของพื้นที่

มุมมองความรู้สึกละสถานที่

แนวความคิดเรื่องความเป็นสถานที่ (Place) เป็นแนวความคิดในเชิงตีความทางปรากฏการณ์วิทยา โดยพัฒนามาจากปรัชญาด้านปรากฏการณ์วิทยา Edmund Husserl (1859-1938), Martin Heidegger (1889- 1976) กล่าวถึงการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เชื่อว่าสำนึกที่มีต่อสถานที่นั้นจะเป็นตัวกลางระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เข้าใจความหมายของการดำรงอยู่ (Existence) Heidegger กล่าวถึงการดำรงอยู่ที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมว่าเป็นการอยู่ร่วมระหว่างปัจเจกและโลก และ “การเข้าไปอยู่” หรือ “to dwell” คือการทำให้เกิดความเข้าใจสถานที่หรือถิ่นที่ (Making sense of place) ซึ่งผลที่ได้คือการเปลี่ยนสถานะของพื้นที่ (Space) และการสร้าง (Building) ให้เกิดความเป็นสถานที่ (Place) (สันต์ สุวัจนราภินันท์, 2563)

รากฐานของแนวความคิดความเป็นสถานที่ (Place) มาจากแนวความคิดทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ซึ่งให้ความสำคัญกับโลกที่ปรากฏต่อมนุษย์ ดังนั้นปรากฏการณ์วิทยาจึงมีความสามารถในการทำให้สภาพแวดล้อมมีความหมายผ่านการสร้างสถานที่ที่มีความเฉพาะเจาะจงความเป็นสถานที่ (Place) กล่าวคือ ผลผลิตจากการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสภาพแวดล้อม ความรู้สึกของความเป็นสถานที่ที่จะเกิดสะท้อนอยู่ในสภาวะอารมณ์ การใช้งาน และความปรารถนาความพึงพอใจที่มีต่อพื้นที่ ความเป็นสถานที่จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง “ลักษณะของพื้นที่” (Physical) กับ “ประสบการณ์ของผู้คน” (Experience) เชื่อมโยงผ่านกิจกรรมสร้างปฏิสัมพันธ์เกิดเป็นความหมาย

Kevin Lynch เป็นหนึ่งในนักวิชาการกลุ่มแรกที่ทำให้ความสนใจเกี่ยวกับความเป็นสถานที่ โดยเขาเสนอว่าผู้คนมีจินตภาพเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในเมืองที่เกิดจากการรับรู้และการเชื่อมโยงกับสิ่งรอบข้าง จินตภาพที่ดีของเมืองจะประกอบด้วยสามองค์ประกอบหลัก ได้แก่ อัตลักษณ์ (Identity) โครงสร้าง (Structure) และความหมาย (Meaning) นอกจากนี้ Lynch ยังเสนอแนวทางในการพิจารณาความรู้สึกของสถานที่ (Sense of Place) ไว้ในหนังสือ The Image of the City โดยระบุว่าจินตภาพของเมืองสามารถจำแนกเป็นองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่ จุดเด่น (Nodes) เส้นทาง (Paths) ย่าน (Districts) แนวเขต (Edges) และจุดสังเกต (Landmarks) ซึ่งองค์ประกอบทั้งห้านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างเมืองที่มีคุณภาพ ช่วยให้ผู้คนสามารถเข้าใจและจดจำลักษณะของเมืองได้ง่ายขึ้น ส่งเสริมความรู้สึกผูกพันและความมีชีวิตชีวา ทำให้เมืองมีความน่าอยู่ยิ่งขึ้น

หลังจากการศึกษาของ Lynch นักวิชาการท่านอื่น ๆ ประกอบด้วย Relph (1976), Canter (1977) and Punter (1991) ได้พัฒนามุมมองเพิ่มเติมเกี่ยวกับองค์ประกอบของความเป็นสถานที่ โดย Relph เน้นที่แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของสถานที่ (Place Identity) โดยพิจารณาจากองค์ประกอบสามส่วน ได้แก่ กิจกรรมทางสังคม (Social Activities) พื้นที่ทางกายภาพ (Physical Setting) และความหมายส่วนตัวและส่วนรวม (Personal and Shared Meaning) ซึ่งเกิดจากประสบการณ์และเจตนาของผู้คน ดังนั้นสถานที่ที่สามารถระบุและเห็นภาพชัดเจนอาจส่งเสริมประสบการณ์เชิงลึกของผู้ใช้พื้นที่

การพัฒนาแบบองค์รวมอย่างต่อเนื่องของแนวความคิดความรู้สึกของสถานที่ (Sense of place) ปรากฏให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมิติทางสังคมและจิตวิทยา โดยแนวความคิดนี้ได้ถูกนำไปใช้ในการตรวจสอบความสัมพันธ์ของ

ผู้คนกับสภาพแวดล้อมในหลากหลายสาขา สามารถนำมาใช้เป็นเกณฑ์เบื้องต้นในการวัดระดับของความเป็นสถานที่ (Place) ซึ่งเป็นผลผลิตจากประสบการณ์ที่มีชีวิต (Carmona et al., 2010; Dovey, 1999; Relph, 1976) ที่ครอบคลุมมิติเชิงกายภาพ หน้าที่ และจิตใจ ซึ่งเป็นมิติที่ซับซ้อนมากกว่าเพียงที่ว่าง (Space) ในขณะเดียวกัน ลักษณะทางวัฒนธรรมผสมผสานกับการรับรู้ทางอารมณ์ และความต้องการการใช้งานเฉพาะบุคคลก็มีบทบาทสำคัญต่ออัตลักษณ์ของสถานที่ที่สะท้อนให้เห็นคุณค่า (Values) ในทุกมิติ ทั้งในเชิงกายภาพและทางจิตใจ (Tuan, 2001)

อัตลักษณ์สถานที่

อัตลักษณ์สถานที่ (Place identity) เป็นแนวคิดทางจิตวิทยาที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ของคนที่กำลังอยู่ (Dwelling) ในสถานที่เฉพาะที่ใดที่หนึ่ง ก่อรูปขึ้นจากมิติต่าง ๆ ที่ประกอบด้วย สถานการณ์ การรับรู้ ความทรงจำที่ผลิตซ้ำจนเหมือนเป็นสัญลักษณ์ร่วมของสังคม แนวคิดนี้ถูกเสนอครั้งแรกโดย Harold M. Proshansky, Abbe K. Fabian and Robert Kaminoff ในบทความปี 1983 เรื่อง “Place Identity: Physical World Socialization of the Self”

อัตลักษณ์สถานที่ (Place identity) อัตลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์และเป็นผลที่เกิดจากการรับรู้ของตนกับสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ ซึ่งมนุษย์ไม่เพียงจดจำสภาพแวดล้อมเหล่านั้นไว้ในความทรงจำเท่านั้น แต่ยังแสดงออกถึงอารมณ์และความนึกคิดของตนที่มีต่อพื้นที่ โดยสื่อสารผ่านการกระทำต่อสภาพแวดล้อมจนกลายเป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าและสำคัญต่อมนุษย์ (Proshansky, 1978) สอดคล้องกับคำอธิบายของ Rapoport (1982) ว่าอัตลักษณ์ของสถานที่คือวิธีที่บุคคลรับรู้สถานที่ ความหมายของสถานที่คือวิธีที่บุคคลให้คุณค่ากับสถานที่ ได้แบ่งประเภทของอัตลักษณ์ออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Private Identity) และ 2) อัตลักษณ์ทางสังคม (Public Identity) ซึ่งอัตลักษณ์ทางสังคมมีความชัดเจน ถูกผลิตซ้ำจนเป็นที่ยอมรับในสังคม ขณะที่งานเขียนของ Edward Relph เขียนไว้ในหนังสือ Place and Placelessness อัตลักษณ์สถานที่ เป็นที่ที่มีความพิเศษมีการดำเนินอย่างต่อเนื่องสามารถรับรู้ได้ชัดเจนประกอบด้วยมิติสามหลักใหญ่ 1) ลักษณะทางกายภาพ 2) กิจกรรมสถานการณ์และเหตุการณ์ 3) ความหมายที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มคน

สรุปได้ว่าเกิดการที่บุคคลเข้าไปอยู่ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เกิดความรู้สึก และประสบการณ์ รับรู้ตัวตนจากการมีปฏิสัมพันธ์ มีกระบวนการทางสังคมในการสร้าง ความผูกพันกับสถานที่ จนเกิดเป็นความทรงจำสถานที่ นำพาไปสู่การเกิดอัตลักษณ์สถานที่ได้

สวนสุนันทาแบบไม่ทางการที่เกิดขึ้นเองอย่างธรรมชาติ

สวนสุนันทาแบบไม่เป็นการในงานวิจัยนี้สามารถทำความเข้าใจได้ผ่านการศึกษาเชิงเอกสารและการสังเกตซึ่งเปรียบเทียบกับสวนสุนันทาที่จัดสร้างอย่างเป็นทางการโดยภาครัฐ แม้ว่าจะยังไม่มีภาระบบุญเกณฑ์มาตรฐานที่ชัดเจน แต่จากการลงพื้นที่ผู้วิจัยพบองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกันในส่วนที่จัดสร้างโดยภาครัฐ โดยแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) องค์ประกอบสำหรับเจ้าของสุนัข ซึ่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ที่จอดรถ เพอร์นิเจอร์สำหรับพักผ่อน และถังขยะสำหรับทิ้งมูลสุนัข และ 2) องค์ประกอบสำหรับสุนัข ซึ่งรองรับกิจกรรมของสุนัข

เช่น พื้นที่คัดกรองสุนัข รวบรวมรอบ สนามหญ้า จุดบริการน้ำ อุปกรณ์ออกกำลังกาย สนามร้วบปิดสำหรับปล่อยสุนัข
นอกสายจูง และสิ่งอำนวยความสะดวกทางภูมิทัศน์

การเกิดขึ้นของสวนสุนัขแบบไม่ทางการ เกิดจากความต้องการในการทำกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัข การคัดเลือก
พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมจึงเกิดขึ้น โดยมีปัจจัยต่าง ๆ สนับสนุนทำให้พื้นที่มีความพิเศษ มีรูปแบบแตกต่างจาก
สวนสุนัขที่เป็นทางการ แต่สามารถดำเนินกิจกรรมอย่างประสบความสำเร็จในช่วงเวลาหนึ่ง จึงเกิดเป็นพื้นที่ศึกษา
ในงานวิจัยนี้ “สวนสุนัขแบบไม่ทางการ” ความน่าสนใจของความไม่เป็นการของสวนสุนัข ก่อให้รูปแบบกิจกรรม
ต่าง ๆ เกิดบทบาทและความหมายใหม่ให้กับสภาพแวดล้อม มีคุณค่าเชิงพื้นที่ ผ่านกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัข
ที่ดำรงอยู่นอกเหนือเกณฑ์ข้อกำหนดของความเป็นสวนสุนัขที่เป็นทางการแบบมีแบบแผน อันจะนำไปสู่ความเป็น
อัตลักษณ์สถานที่และแสดงถึงคุณค่าของพื้นที่

ซึ่งในกรุงเทพมหานคร พบสวนสุนัขแบบไม่เป็นการจำนวน 5 แห่ง เพื่อให้ได้กรณีศึกษาที่มีคุณค่า
ในตัวเอง มีความโดดเด่น (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2555) และสอดคล้องกับเรื่องที่ทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีข้อพิจารณา
สำหรับการคัดเลือกกรณีศึกษา โดยอ้างถึง ทำเนียบ อุฬารกุล (2562) ได้เสนอเกณฑ์ในการคัดเลือกกรณีศึกษาไว้
4 ข้อ คือ 1) **มีความต่อเนื่อง** พื้นที่ที่มีการดำเนินกิจกรรมจนถึงปัจจุบัน 2) **มีความสำคัญ** พื้นที่ได้ถูกอ้างอิง หรือถูก
กล่าวถึงหลากหลายแหล่งข้อมูล และสามารถสืบค้นข้อมูลโดยง่าย 3) **มีความโดดเด่น/ชัดเจน** พิจารณาจากมีการ
จัดตั้งกลุ่มหรือชมรมเพื่อแสดงถึงวัฒนธรรม 4) **การเข้าถึงแหล่งข้อมูล** ตลอดการวิจัยสามารถเข้ารวบรวมเก็บข้อมูล
ในพื้นที่ได้ตลอด ซึ่งเข้าเกณฑ์เป็นจำนวน 2 แห่ง แต่หนึ่งในสองแห่งนี้มีความน่าสนใจเป็นพิเศษ คือ “พื้นที่สวนสีเขียว
เปิดโล่งในบริเวณของกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี” เนื่องจากกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัขที่เกิดขึ้นเองอย่าง
เป็นธรรมชาติบนพื้นที่ที่ไม่ได้ถูกกำหนดเป็นพื้นที่สวนสุนัขนี้ พัฒนาเกิดเป็นชุมชน (Community) ของคนรักสุนัข
นำไปสู่การจัดตั้ง “ชมรมรักสุนัข รักสิ่งแวดล้อม” ซึ่งได้รับการยินยอมจากผู้ครอบครองพื้นที่

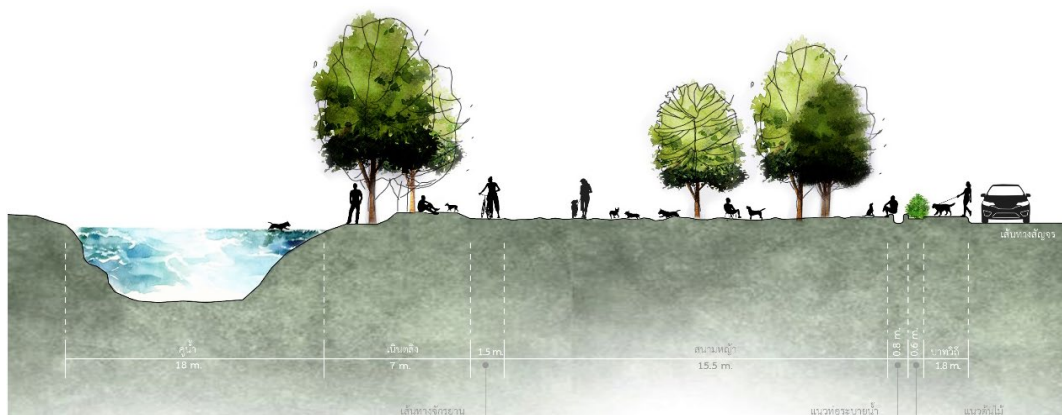
ข้อมูลเบื้องต้นของกรณีศึกษาพื้นที่ว่างบริเวณของกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี

พื้นที่ว่างขนาดประมาณ 8,000 ตารางเมตร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของกระทรวงสาธารณสุข ได้รับการเปิดให้
ประชาชนใช้เป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมสันทนาการ พักผ่อน และออกกำลังกาย นอกจากนี้ยังเปิดให้กลุ่มผู้รักสุนัขนำ
สุนัขเข้ามาใช้พื้นที่ด้วย ความนิยมของกิจกรรมที่กลุ่มคนรักสุนัขพาสัตว์เลี้ยงเข้ามาทำกิจกรรมส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าว
เป็นที่รู้จักในวงกว้าง อย่างไรก็ตาม พบว่าผู้ใช้บางกลุ่มยังขาดความรับผิดชอบในเรื่องความสะอาด โดยเฉพาะการไม่เก็บ
มูลสุนัขของตน ทำให้เกิดข้อกังวลด้านสุขอนามัย เพื่อรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ กระทรวงสาธารณสุข
จึงพิจารณาไม่อนุญาตให้สุนัขเข้ามาในพื้นที่อีก อย่างไรก็ตาม นายแพทย์ยุคล โรจนกิจ ได้เสนอแนวทางในการแก้ไข
ปัญหาโดยการจัดตั้ง “ชมรมรักสุนัข รักสิ่งแวดล้อม” เพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันในกลุ่มผู้รักสุนัข ให้ปฏิบัติตามกฎด้าน
ความสะอาดและความปลอดภัย รวมถึงส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่ม ผลจากการจัดตั้งชมรม ทำให้
กระทรวงสาธารณสุขยินยอมให้กลุ่มผู้รักสุนัขสามารถใช้พื้นที่ดังกล่าวได้ต่อไป โดยมีการเปิดชมรมอย่างเป็นทางการ
เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2550

อัตลักษณ์สถานที่ของสวนสุนัขแบบไม่ทางการ : กรณีศึกษาพื้นที่ว่างในกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี
 เกดสุตา เมธีวิวัฒน์ ณรงพน ไล่ประกอบทรัพย์ และ ศุภิสยา จิรประเสริฐกุล

ภาพที่ 1 ภาพจำลองแสดงพื้นที่สวนเปิดโล่งบริเวณด้านทิศตะวันตกของกระทรวงสาธารณสุข

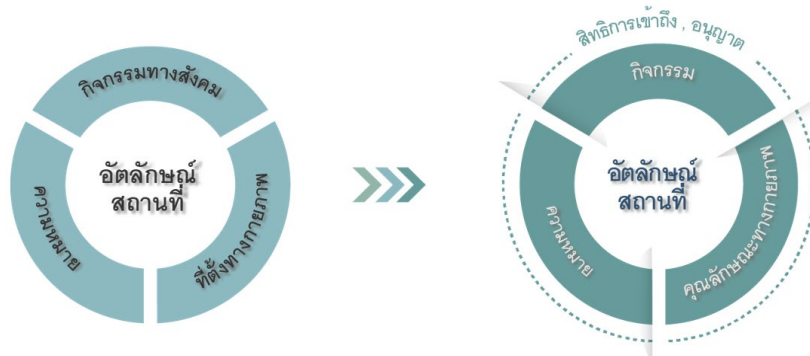

ภาพที่ 2 ภาพตัดลักษณะพื้นที่เปิดโล่งที่เกิดปรากฏการณ์สวนสุนัขแบบไม่ทางการในบริเวณกระทรวงสาธารณสุข

กรอบแนวคิดในการวิจัยและวิธีวิจัย

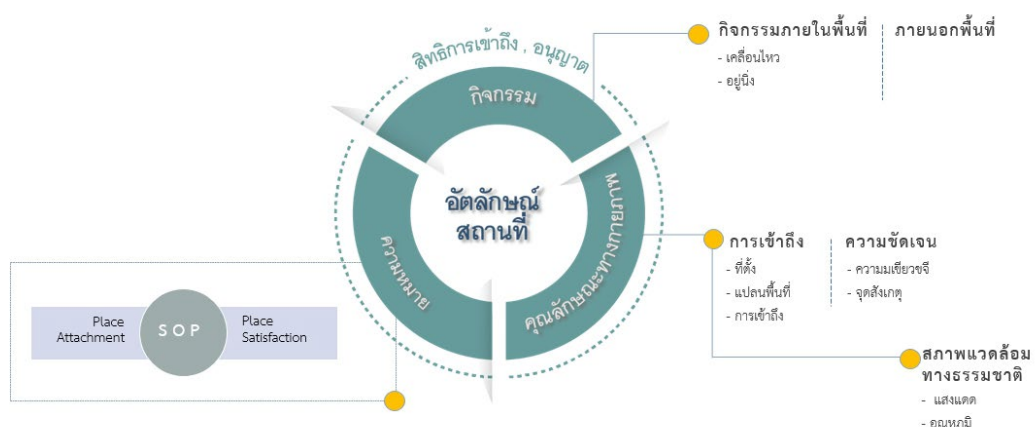
งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้กระบวนการตีความแบบตีความ (Interpretive approach) ด้วยวิธีทฤษฎีฐานรากแบบสร้างสรรค์นิยม (Constructing grounded theory) ได้พัฒนารอบแนวความคิดจากเรื่องอัตลักษณ์สถานที่ (Place Identity) โดยพัฒนาจากแบบจำลองของ Relph (1976) ซึ่งได้ระบุความสัมพันธ์อันนำไปสู่ความเป็นอัตลักษณ์สถานที่ไว้สามองค์ประกอบ คือ คุณลักษณะทางกายภาพ กิจกรรม และ ความหมาย ซึ่งเมื่อลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษานำร่อง (Pilot Study) พบปัจจัยย่อยหลายปัจจัยที่สนับสนุนทำให้เกิดความหมายกับกลุ่มรักคนสุนัขในการใช้สถานที่ และพบว่าปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลให้เกิดอัตลักษณ์ของสถานที่สำหรับบริบทของงานวิจัยนี้ คือ สิทธิการเข้าถึงหรือการอนุญาต (Permission) เพราะหากไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของสถานที่ ปรากฏการณ์การรวมกลุ่มของคนรักสุนัขย่อมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตามในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยไม่ได้มุ่งเน้นถึงสิทธิการเข้าถึงหรือการอนุญาตจากเจ้าของพื้นที่ แต่สนใจรายละเอียดเชิงลึกที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งมีผลต่อการ

สร้างอัตลักษณ์ของสถานที่ในสวนสุนัขแบบไม่เป็นการที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติภายใต้บริบทที่ได้รับการอนุญาตจากเจ้าของพื้นที่แล้ว

ภาพที่ 3 การพัฒนารอบแนวคิดในการศึกษา ปรับปรุงเพิ่มเติมจาก: Relph (1976)

ในการวิจัยนี้เป็นมุมมองที่พิจารณาเฉพาะมนุษย์ในฐานะเจ้าของสุนัข (Dog Ownership) เป็นหลัก โดยการใช้วิธีนี้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล 4 วิธี ได้แก่ 1) การสำรวจ โดยมีศึกษานำร่อง (Pilot Study) เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้น 2) การสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง โดยผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ “ร่วมกันสร้างข้อมูล” เพื่อใช้ในการวิจัย การสัมภาษณ์เป็นไปตามสถานการณ์ที่ผู้วิจัยพบกลุ่มเป้าหมายในการลงพื้นที่ที่เรียกว่า “Emergent Research Design” (ชาย โพธิ์สิตา, 2562: 171) 3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม 4) รวบรวมจากข้อมูลสารสนเทศ การวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Theme) เพื่อลงรหัส (Coding) ตีความและให้ความหมายข้อมูล (Interpretation) เพื่อสร้างสมมติฐานเป็นแนวทางในการศึกษา โดยสรุปแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ปัจจัยหลัก และปัจจัยสนับสนุนของแต่ละปัจจัยหลัก ประกอบด้วย 1) คุณลักษณะทางกายภาพ (Physical Attribute) 2) กิจกรรม (Activities) และ 3) ความหมาย (Meaning) (ภาพที่ 4)

ภาพที่ 4 สมมติฐานในการศึกษา

อภิปรายผล

ทั้งในด้านคุณลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมและความหมาย โดยเชื่อมโยงอย่างสอดคล้องกับสมมติฐาน ผู้วิจัยได้อภิปรายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีสาระสำคัญอยู่ 5 ประเด็นความสัมพันธ์ เหล่านี้ส่งผลให้ พื้นที่สวนสุนัขแบบไม่ทางการที่เกิดขึ้นโดยปราศจากการออกแบบและวางแผน เป็นพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จทั้งในมิติเชิงกายภาพและเชิงสังคม ทั้งยังสร้างอัตลักษณ์ของสถานที่ได้อย่างชัดเจน โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

ที่ตั้ง กับการรับรู้ และการเข้าถึง

ในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ ที่ถูกหรือแนวคิดเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งจะถูกพิจารณาถึงในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม การเลือกตำแหน่งที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกหรือมีหน้าที่ (Function) เฉพาะ ที่มีความเหมาะสมซึ่งความเหมาะสมในด้านเศรษฐกิจและสังคม หมายถึงการใช้ต้นทุนต่ำที่สุด ใช้เวลาน้อยที่สุด และมีความพยายามน้อยที่สุด (Coulletis, 1992) จะถูกนำมาพิจารณา เพื่อใช้ในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ โดยผ่านกระบวนการออกแบบ คิดวิเคราะห์เพื่อให้พื้นที่มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ แต่งานวิจัยนี้ค้นพบว่าพื้นที่ไร้ซึ่งการออกแบบและไร้ซึ่งการเลือกตำแหน่งที่ตั้ง ก็เป็นพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จได้เช่นกัน ในมิติของสวนสุนัขแบบไม่ทางการ

ปัจจัยที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์สวนสุนัขแบบไม่ทางการ ผลการศึกษาพบว่าด้วยตำแหน่งที่ตั้งเชื้อเชิญให้เกิดการเข้าถึงสำหรับกลุ่มคนรักสุนัข ทั้งนี้เพราะตำแหน่งของพื้นที่สวนสุนัขแบบไม่ทางการสร้างการรับรู้จากภายนอก โดยมองเห็นถึงรูปแบบของกิจกรรมภายในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน รวมทั้งตำแหน่งพื้นที่ขนานกับเส้นทางสัญจรสายหลักภายในกระทรวงสาธารณสุขและมีเส้นทางเชื่อมต่อไปยังเส้นทางย่อย ๆ ภายในกระทรวงสาธารณสุข อีกทั้งเส้นทางหลักนี้ยังถูกใช้เป็นเส้นทางลัดอีกด้วย จึงเปิดโอกาสและการกระจายการรับรู้ของกิจกรรมของผู้ที่สัญจรผ่านในพื้นที่มีมากขึ้น รวมถึงพื้นที่ที่ขนานกับเส้นทางสัญจรนี้ยังสร้างโอกาสการเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวกง่ายดายอีกด้วย สอดคล้องกับ ไชศรี ภักดีสุขเจริญ (2551) ที่กล่าวว่า การเชื่อมโยงพื้นที่สาธารณะกับโครงข่ายสัญจรสายหลัก ขยาย และโครงข่ายทางเท้าจากชุมชนโดยรอบอย่างชัดเจน ทำให้เกิดการใช้งานพื้นที่สาธารณะที่รวดเร็วและสะดวกมากขึ้น

ซึ่งผลการศึกษาสวนสุนัขแบบไม่ทางการในมิติของคุณลักษณะทางกายภาพด้านที่ตั้ง ไร้ซึ่งการวางแผนสำหรับรูปแบบกิจกรรมลักษณะเฉพาะ แต่กลับสร้างกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัข และกิจกรรมของผู้คนอื่นอย่างหลากหลาย ส่งเสริมความมีชีวิตชีวาของพื้นที่ มีความสอดคล้องกับ แนวคิดความเป็นสถานที่ (Place) ของ Project for Public Space โดย William H. Whyte (2011) ที่อธิบายว่า ความเป็นสถานที่ที่จะประสบความสำเร็จ มักจะมีคุณลักษณะร่วม 4 ประการ คือ เข้าถึงได้ง่าย, มีกิจกรรม, มีความสะดวกสบาย รูปลักษณ์ที่ดี และเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์

รูปทรงของพื้นที่ สนับสนุนรูปแบบกิจกรรม

พื้นที่สาธารณะที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการใช้งาน จะเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่ดึงดูดแก่ผู้ใช้งาน (Gehl, 1987) คุณลักษณะเชิงพื้นที่ที่มีผลต่อสุนทรียศาสตร์ในการดึงดูดผู้คนให้เข้ามาใช้งาน (Gehl, 2007) จากลักษณะพื้นที่กายภาพแนวยาวเชิงเส้น (Linear) พบว่าส่งผลต่อการเข้าถึงพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากคุณลักษณะภาพภาพที่เป็นแนวยาวเชิงพื้นที่ เปิดโอกาสให้การเข้าถึงมีมากขึ้น เกิดการกระจายตัว

ของกลุ่มคนรักสุนัขไปบนพื้นที่และมีอิทธิพลต่อการคัดเลือกพื้นที่ในการทำกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัขอีกด้วย จากการศึกษาพบว่าลักษณะเชิงเส้นของพื้นที่สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมเคลื่อนไหวที่สำคัญ คือ การเดิน ซึ่งการเดินคือการเริ่มต้นของการดำเนินกิจกรรม (Gehl, 2010) การเดินจะช่วยสร้างประสบการณ์และช่วยในการเก็บข้อมูลจากการเคลื่อนไหวเบื้องต้น ส่งเสริมให้มีการสื่อสารโดยตรง สร้างการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนรักสุนัขที่อยู่โดยรอบอย่างง่าย

นอกจากลักษณะพื้นที่แนวยาวเชิงเส้นแล้ว การที่มีคูน้ำและแนวต้นไม้ ขนานตามแนวยาว เสมือนการสร้างขอบเขตโดยธรรมชาติ (Edges) เกิดรูปแบบกิจกรรมนันทนาการแบบผ่อนคลาย (Passive Recreation) ของกลุ่มคนรักสุนัข คือการนั่ง โดยการนั่งจะเลือกพื้นที่ทางกายภาพที่ส่งผลต่อความรู้สึกปลอดภัยของตนเอง หรือเลือกพื้นที่ชายขอบของพื้นที่ คือสามารถมองเห็นการเคลื่อนไหวเบื้องต้นได้ชัดเจนด้านหลังไม่ไกล โดยจะพบการนั่งที่หันหลังให้คูน้ำ หันหลังให้แนวต้นไม้ เพื่อจะไม่มียะไรมาทำให้ตกใจตามหลักจิตวิทยา ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Gehl (2010) ที่กล่าวว่าบริเวณชายขอบของพื้นที่ยังคงเป็นจุดที่ดีที่สุดของพื้นที่ที่ใช้สำหรับการนั่ง หรือใช้เวลาอยู่ๆ ในนั้นเสมือนด้านหลังมีบางอย่างคุ้มกัน และกลไกความรู้สึกจากด้านหน้าก็สามารถควบคุมสถานการณ์ได้อย่างสบาย เมื่อการคัดเลือกตำแหน่งที่นั่งได้สร้างความรู้สึกปลอดภัยและสร้างมุมมองทัศนียภาพที่ดีแล้ว สภาพอากาศก็มีส่วนในการทำกิจกรรมด้วย

พื้นที่ เวลาและกิจกรรม

เนื่องจากรูปแบบของกิจกรรมกลุ่มคนรักสุนัขมีความเป็นลักษณะเฉพาะ เพราะมีสุนัขเป็นส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การเลือกเวลาจึงมีผลต่อการดำเนินกิจกรรม สอดคล้องกับคำอธิบายของ Gehl (1987) ว่าสภาพแวดล้อมมีผลต่อกิจกรรมกลางแจ้งเพราะถ้าสภาพแวดล้อมไม่ดี อากาศร้อน ฝนตก ก็จะไม่มีการเกิดกิจกรรมใด ๆ เกิดขึ้น แต่ถ้าสภาพแวดล้อมดีกิจกรรมก็จะเกิดขึ้น และยังเพิ่มจำนวนของกิจกรรมทางเลือกอีกด้วย กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงสอดคล้องกับช่วงวัน และเวลา

ผลการศึกษาพบว่า “ช่วงเวลา” มีผลต่อการดำเนิน “กิจกรรม” จากคำสัมภาษณ์พบว่าสวนสุนันทาแบบไม่ทางการที่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นในวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ช่วงเวลา 16.00 น. เป็นต้นไป จนถึงแสงสว่างพระอาทิตย์หมดลง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่ากิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัขเป็นกิจกรรมประเภททางเลือก ซึ่งมีเงื่อนไขเรื่องเวลาเป็นเกณฑ์ในการเข้าถึงพื้นที่ 1) เวลา ในแง่มุมของของวิถีชีวิตคนเมือง เนื่องจากในวันธรรมดา ต้องดำเนินกิจวัตรประจำวัน เช่น ไปทำงาน เป็นตารางชีวิตที่พึงต้องปฏิบัติทุกวัน ดังนั้นจะมีเวลาวางในวันหยุดถึงจะสามารถทำกิจกรรมระหว่างตนกับสุนัขได้ 2) เวลา ในแง่มุมของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เนื่องจากปัจจัยทางสภาพอากาศมีผลต่อการดำเนินกิจกรรม แดดแสด และ อุณหภูมิ เป็นปัจจัยในการตัดสินใจเลือกเวลาในการดำเนินกิจกรรม เพราะกิจกรรมที่อยู่ในภาวะสบายจะส่งผลสภาวะทางร่างกาย และจิตใจ ของกลุ่มคนรักสุนัขและสุนัขด้วย ปัจจัยเรื่องเวลาเป็นมีส่วนสำคัญในการสร้างความหมายใหม่ให้พื้นที่ ผ่านการดำเนินกิจกรรมของคนรักสุนัข ณ ช่วงเวลาหนึ่ง และเมื่อเวลาผ่านไปพื้นที่ก็จะกลับคืนสู่หน้าที่ของพื้นที่เปิดโล่งดังเดิม

กิจกรรมสร้างเครือข่าย สร้างชุมชน

คุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่สวนสุนัขแบบไม่เป็นการ เชื้อเชิญให้เกิดกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัข ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่พบปะ พูดคุย รวมตัวกันของผู้คนที่มีลักษณะกิจกรรม และวัฒนธรรมเดียวกัน สร้างความสัมพันธ์ ซึ่งกันระหว่างคนกับสถานที่ นั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ก็มักจะมีความรู้สึกของสถานที่ (Sense of place) หรือมีความผูกพันกับชุมชน และกับสถานที่ที่ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมทางสังคม

จุดเริ่มต้นของการเกิดพื้นที่สวนสุนัขแบบไม่เป็นการจากกรณีศึกษาคือ การก่อตัวขึ้นของกลุ่มรักสุนัข ในพื้นที่เปิดโล่งเพื่อทำกิจกรรมรูปแบบเฉพาะระหว่างตนเองกับสุนัขอย่างไม่เป็นการ การเข้าถึงพื้นที่โดยปราศจากการอนุญาตทำให้ต้องถูกระงับใช้พื้นที่แห่งนั้นลง แต่ด้วยการรวมตัวกันของกลุ่มคนรักสุนัขภายใต้ชื่อ “ชมรมรักสุนัข รักสิ่งแวดล้อม” เพื่อเรียกร้องขอใช้พื้นที่ และในที่สุดการเรียกร้องก็ประสบความสำเร็จ ทำให้พื้นที่แห่งนี้เกิดกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัขต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

จากคำสัมภาษณ์กลุ่มรักสุนัขที่เข้าทำกิจกรรมในพื้นที่ที่ต้องการที่จะดำรงพื้นที่นี้ เพื่อให้มีกิจกรรมของกลุ่มตน อยู่ได้อย่างต่อเนื่อง จึงเกิดการร่วมมือกันของกลุ่มคนรักสุนัขในพื้นที่ เพื่อสร้างกฎ ระเบียบ ข้อบังคับภายในกลุ่มตน เป็นแนวทางปฏิบัติให้การใช้พื้นที่ให้เป็นไปอย่างราบรื่น สังเกตได้จากป้ายประกาศในพื้นที่ ขอความร่วมมือในการรักษา ความสะอาดที่จัดทำขึ้นโดยชมรม นอกเหนือจากนั้นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ยังสร้างเครือข่ายจากการปฏิสัมพันธ์ สนับสนุนให้เกิดกิจกรรมภายนอกพื้นที่ โดยเป็นการสร้างเครือข่ายผ่านพื้นที่สังคมออนไลน์ ในกรณีศึกษานี้พบเป็นการสร้าง เครือข่ายระหว่างตัวบุคคลรักสุนัข โดยผ่านแอปพลิเคชันไลน์(Line) เป็นพื้นที่ตัวกลางในการสื่อสาร

คุณลักษณะกายภาพสร้างความหมาย

Gehl (1987) กล่าวว่าคุณลักษณะกายภาพของพื้นที่ส่งผลต่อการดึงดูดผู้คนในการใช้พื้นที่ สัดส่วนพื้นที่ ที่เหมาะสมต่อสัดส่วนมนุษย์ การรับรู้ทางสุนทรียศาสตร์ในสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้นก็มีอิทธิพลต่อการดึงดูดผู้คน เช่นกัน Project for Public Space (2008) ได้อธิบายคุณสมบัติเชิงพื้นที่สาธารณะที่ดีต้องเป็นพื้นที่ที่มีความปลอดภัย สร้างความรู้สึกสบายใจเมื่อใช้งาน รองรับการใช้งานยืดหยุ่น มีความสะดวกสบายในการใช้งานและการเข้าถึงจาก ชุมชนโดยรอบ มีร่มเงา ตลอดจนมีสิ่งอำนวยความสะดวกทางภูมิทัศน์ (Facilities) ส่งเสริมให้เกิดเอกลักษณ์ (Identity of Place) และน่าจดจำ (Lennard and Lennard, 1995)

พื้นที่แนวเชิงเส้นบนระยะทางที่สามารถมองเห็นจุดปลายเส้นทางและสามารถมองเห็นทัศนียภาพของพื้นที่ ทั้งหมด รวมถึงเห็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในที่โดยรอบได้ สอดคล้องกับที่ Gehl (1987) ได้อธิบายถึงสัดส่วนพื้นที่ ที่เหมาะสมต่อสัดส่วนมนุษย์สร้างความรู้สึกปลอดภัย จึงสามารถพบเห็นกลุ่มคนรักสุนัขที่มาทำกิจกรรมเพียงลำพัง และด้วยพื้นที่มีลักษณะกายภาพที่หลากหลาย ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นมีความยืดหยุ่นรองรับกับความหลากหลายของ กิจกรรม ทั้งเป็นสถานที่ได้พักผ่อน หรือออกกำลังกายกับสุนัขของตน เกิดการสร้างประสบการณ์ร่วมกัน และสร้างผูกพัน กับสถานที่ จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัย ได้ตั้งคำถามว่า “ถ้าที่นี่ประกาศให้ยุติการเข้าใช้ของสุนัข จะรู้สึกเช่นไร” ส่วนใหญ่ ให้คำตอบว่า “เสียใจและเสียดาย ที่นี้มีความทรงจำ และ ประสบการณ์มากมายระหว่างตนและสุนัขของตน” แสดงถึง ความรู้สึกผูกพันของกลุ่มคนรักสุนัขกับพื้นที่ แม้ความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมจะเปลี่ยนไป แต่ความทรงจำ ในสถานที่ตรงนั้นหรือตรงนี้ที่เคยทำกิจกรรมร่วมกันสุนัขของตนยังอยู่ที่เดิม ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าความสัมพันธ์

ระหว่างความทรงจำสถานที่ ความผูกพันสถานที่ มีความสอดคล้องกับระบบความสัมพันธ์ของกรอบแนวคิดอัตลักษณ์สถานที่

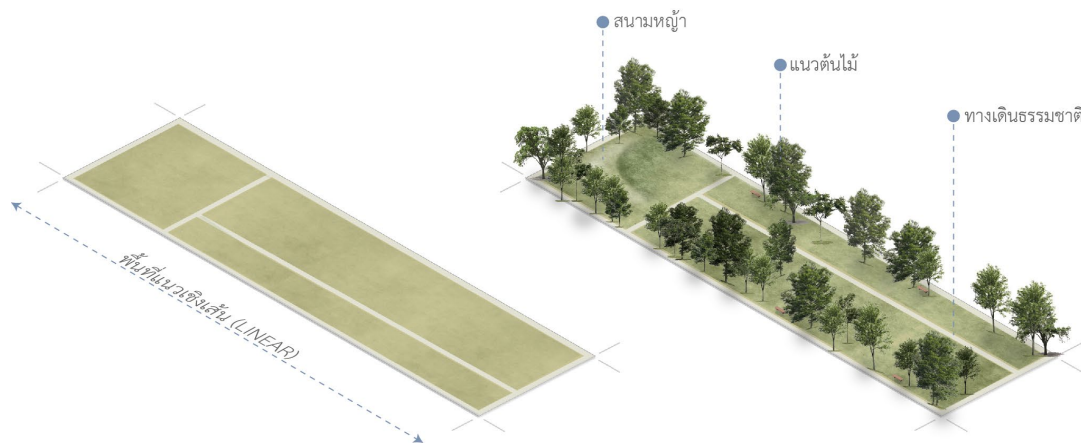
สรุป

การวิจัยนี้มุ่งเน้นการค้นหาและทำความเข้าใจ ปัจจัยของสวนสุนัขแบบไม่ทางการผ่านการศึกษาพื้นที่ว่างในบริเวณกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และพื้นที่ทางกายภาพ ภายใต้การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มคนรักสุนัข จากปัจจัยหลัก 1) คุณลักษณะทางกายภาพ 2) กิจกรรม และ 3) ความหมาย ภายใต้การอนุญาตให้สิทธิเข้าถึงของเจ้าของพื้นที่ อันนำไปสู่ความเป็นอัตลักษณ์สถานที่

ข้อค้นพบของอัตลักษณ์สวนสุนัขแบบไม่ทางการที่สามารถจะเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นสวนสุนัขในส่วนของคุณลักษณะทางกายภาพที่สำคัญที่ควรนำมาพิจารณา คือ 1) **รูปทรงของพื้นที่ (Form)** ที่มีลักษณะเป็นแนวยาวเชิงเส้น (Linear) ซึ่งเปิดโอกาสให้การเข้าถึงพื้นที่มีเพิ่มมากขึ้น และเป็นทางผ่าน (Penetration) ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาดำเนินกิจกรรม โดยพื้นที่แนวยาวเชิงเส้นที่มีขนาดพื้นที่เหมาะสม สามารถมองเห็นทัศนียภาพของพื้นที่ได้โดยรอบ จะสร้างความรู้สึกลดทอดภัยสบายใจในการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มคนรักสุนัข สนับสนุนให้เกิดรูปแบบความหลากหลายของกิจกรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมทางเลือกตามที่ Gehl (1987) จำแนกประเภทไว้ หรือกิจกรรมพักผ่อนโดยพื้นที่แนวยาวเชิงเส้นสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมในรูปแบบนันทนาการแบบกระฉับกระเฉง (Active Recreation) ของกลุ่มคนรักสุนัข เพราะจากการลงพื้นที่กิจกรรมที่พบเห็นได้มากที่สุด คือ การเดินกับสุนัข เนื่องจากเป็นรูปแบบของกิจกรรมที่ทำให้เจ้าของสุนัขและสุนัขได้สร้างความผูกพันระหว่างกัน ได้ประโยชน์ทั้งในเชิงสุขภาพร่างกายและเชิงสังคม เนื่องจากขณะดำเนินกิจกรรมบนเส้นทางเดินจะเปิดโอกาสในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นทั้งระหว่างเจ้าของสุนัขและระหว่างสุนัขกับสุนัข นอกจากรูปทรงลักษณะเชิงเส้นแล้ว 2) **ความเป็นธรรมชาติ** ร่มรื่น ของพื้นที่ก็เป็นปัจจัยในการเข้าดำเนินกิจกรรมเช่นกัน รวมไปถึงวัสดุพื้นผิวที่ใช้ในการก่อสร้างทางเดินที่มีความเป็นธรรมชาติ เช่น พื้นสนามหญ้าก็จะสนับสนุนให้เกิดกิจกรรม และปฏิสัมพันธ์มากกว่าพื้นที่เป็นระเบียบแบบแผน เช่น พื้นเทคอนกรีต หรือ ลาดยาง (ภาพที่ 5)

ความเชื่อมโยงของข้อค้นพบที่บ่งชี้ถึงอัตลักษณ์ของสวนสุนัขแบบไม่ทางการ นอกเหนือจากคุณลักษณะทางกายภาพและกิจกรรมแล้ว 3) **เวลากับสภาพอากาศ** มีผลต่อการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนใกล้เส้นศูนย์สูตร ทำให้ภูมิอากาศของประเทศไทยมีลักษณะเป็นร้อนชื้น การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มรักสุนัขจึงเลือกช่วงเวลาที่อยู่ในภาวะสบาย สภาพอากาศไม่ร้อน และถ้าพื้นที่ทางกายภาพอุดมไปด้วยต้นไม้ใหญ่ ให้ความร่มรื่นและเป็นร่มเงาในการบดบังแสงแดด จะทำให้การดำเนินกิจกรรมในพื้นที่มีช่วงเวลาที่ยาวนานขึ้น ทำให้เกิดการผลัดซ้ำของกิจกรรม ในพื้นที่ และเวลาที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นสิ่งที่นำไปสู่ความเป็นสถานที่ตามที่ Griddens (1995) ได้อธิบายไว้

อัตลักษณ์สถานที่ของสวนสุนัขแบบไม่ทางการ : กรณีศึกษาพื้นที่ว่างในกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี
 เกดสุดา เมธีวิวัฒน์ ฌรณพน ไส่ประกอบทรัพย์ และ ศัทธียา จิระประเสริฐกุล

ภาพที่ 5 ภาพจำลองลักษณะสวนสุนัขจากผลการศึกษา

คุณภาพ (Value) ของปัจจัยทั้ง 3 ปัจจัยของอัตลักษณ์สวนสุนัขแบบไม่ทางการ (ภาพที่ 6) นอกจากทำให้พื้นที่สร้างความเชื่อเชิงดึงดูดกับกลุ่มรักสุนัขแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่พบปะรวมตัวกันของกลุ่มคนรักสุนัขส่งผลให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม สร้างความรู้สึกชุมชนของกลุ่ม (Sense of community) ของกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมในรูปแบบเดียวกัน มีกฎระเบียบกติกาที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เหล่านี้จะสร้างความห่วงใยในพื้นที่ สร้างความเป็นชุมชนคนรักสุนัขอย่างยั่งยืนได้ (Sustainable Making in Canine Lovers)

ภาพที่ 6 ไดอะแกรมองค์ประกอบของอัตลักษณ์สวนสุนัขแบบไม่ทางการจากผลการศึกษา

ผลของการศึกษานี้จะช่วยให้เกิดความเข้าใจอัตลักษณ์ของสวนสุนัขแบบไม่ทางการ ซึ่งเป็นพื้นที่สำหรับรูปแบบลักษณะกิจกรรมเฉพาะ จะเห็นได้ว่าพื้นที่แบบไม่ทางการก็สามารถเป็นพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องมีปัจจัยองค์ประกอบที่มีระเบียบแบบแผน ความเข้าใจดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อนักออกแบบ รวมถึงผู้ที่สนใจทั้งภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนาพื้นที่สำหรับกลุ่มคนรักสุนัขอย่างมีกระบวนการ เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้กับเมืองในปริมาณและขนาดที่เหมาะสม หนึ่งในดัชนีวัดความอยู่ดีมีสุข (Well-being) ของคนเมือง โดยสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก มีคุณภาพและคุณค่า ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนผู้ใช้โดยตรง ซึ่งจะทำให้การวางแผนการใช้งบประมาณได้อย่างคุ้มค่าและมีประสิทธิภาพ รวมถึงสร้างความยั่งยืน

ในปัจจุบันสามารถพบเห็นที่ดินปล่อยทิ้งร้าง ไร้สิ่งปลูกสร้างในกรุงเทพมหานคร แม้กระทั่งกลางใจเมือง ที่ปล่อยทิ้งร้างเป็นที่ดินว่างเปล่า ได้แปลงสภาพเป็นสวนกล้วย หรือ สวนมะนาว เนื่องด้วยเจ้าของที่ดินต้องการ หลีกเลี้ยงภาษีที่ดิน เพราะภาษีที่ดินที่รกร้างว่างเปล่าไม่ได้ทำประโยชน์ตามควรจะมีอัตราภาษีที่สูงกว่าที่ดินประเภทอื่น ๆ การปลูกพืชการเกษตรจึงเป็นการปฏิบัติเพื่อหลีกเลี้ยงภาษีรูปแบบหนึ่ง การให้ภาครัฐออกข้อกำหนดหรือแรงจูงใจ ด้านภาษี โดยการลดภาษี หรือไม่เรียกเก็บภาษี เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ภาคเอกชนนำพื้นที่รกร้างว่างเปล่ามาพัฒนาเป็น พื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสุนัข เป็นอีกแนวทางการเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเมืองเชิงนโยบายที่จะช่วยยกระดับคุณภาพ ชีวิตคนเมืองได้อย่างยั่งยืน แนวความคิดของสวนสุนันทาแบบไม่ทางการ อาจส่งเสริมในภาครัฐกิจหรือพื้นที่ของเอกชน ที่มีการเปิดเป็นพื้นที่สาธารณะที่เป็นมิตรต่อสุนัข (Privately owned public space : POPS) การเคลื่อนไหว หมุนเวียน ของกลุ่มคนรักสุนัขในพื้นที่ อาจส่งผลดี สร้างผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ ให้กับพื้นที่อีกด้วย

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- กาญจน์ นทีวุฒิกุล. (2557). *พัฒนาการและประเภทพื้นที่ว่างสาธารณะ*. ในสันต์ สุวัจนราภินันท์. (บรรณาธิการ). ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรม: พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคม. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เชียงใหม่.
- ไชศรี รักดีสุขเจริญ. (2551). *ขอยลัดประหยัดพลังงาน: พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคม ของชุมชนไทย*. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการด้านการวางแผนภาคและเมือง ประจำปี 2551 เรื่องเมืองประหยัดพลังงาน. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2562). *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ: คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ทำเนียบ อุฬารกุล. (2562). *สวนในบริบทขององค์กร : ความหมาย บทบาท และการแปรเปลี่ยน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.พรพิมล แผ่นผา. (2559). *การศึกษาแนวทางการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในธุรกิจอาหารสุนัข*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. (2541). *พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี. (2557). *แนวคิดพื้นที่สาธารณะในมุมมองตะวันตกและตะวันออก*. ใน สันต์ สุวัจนราภินันท์. (บรรณาธิการ). ว่าด้วยทฤษฎีทางสถาปัตยกรรม: พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคม. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

- สันต์ สุวัจนราภินันท์. (2554). *จากณวทยาสู่กระบวนการวิจัย: ศึกษาปรากฏการณ์วิทยาใน สถาปัตยกรรม (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)*. เชียงใหม่: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2555). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: สามลดา.
- Canter, D. (1971). *The psychology of place*. Architectural Press.
- Carmona, M., et al. (2008). *Public space: The management dimension*. Routledge.
- Cantada, I. (2015, August). Why public space planning is vital to improve slums. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2015/08/why-public-space-planning-is-vital-to-improve-slums/>
- Coleman, K. J., Rosenberg, D. E., Conway, T. L., Sallis, J. F., Saelens, B. E., Frank, L. D., & Cain, K. (2008). Physical activity, weight status, and neighborhood characteristics of dog walkers. *Preventive Medicine*, 47(3), 309–312. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2008.05.002>
- Couclelis, H. (1992). *Location, place, region, and space*. University Press.
- Cutt, H., Giles-Corti, B., Knuiman, M., & Burke, V. (2007). Dog ownership, health, and physical activity: A critical review of the literature. *Health & Place*, 13(1), 261–272. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2006.03.002>
- De Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life*. University of California Press.
- Dog and Cat Management Board. (2013). *Unleashed: A guide to successful dog parks*. <https://cdn.dogandcatboard.com.au/dogandcatboard/docs/Dogs/UnleashedDogParks-B.pdf>
- Foucault, M. (1986). “Diacritics”. In P. Rabinow (Ed.), *The Foucault reader* (pp. 195–228). Pantheon Books.
- Gehl, J. (1987). *Life between buildings*. Van Nostrand Reinhold.
- Gehl, J. (2007). Public spaces for a changing public life. *Topos: European Landscape Magazine*, 58, 36–42.
- Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Island Press.
- Giddens, A. (1995). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press.
- Heidegger, M. (1962). *Being and time: A translation of Sein und Zeit*. Harper.
- Lee, H.-S., Shepley, M., & Huang, C.-S. (2009). Evaluation of off-leash dog parks in Texas and Florida: A study of use patterns, user satisfaction, and perception. *Landscape and Urban Planning*, 92, 314–324. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.05.009>
- Lennard, S. H. (1995). *Livable cities observed*. Gondoler Press.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press.

- Mehrotra, R. (2003). Static spaces, kinetic places: Public space in the mega city of Bombay. In *Cities and Market Conference, IFHP World Congress* (pp. xx-xx). Vienna.
- Ohlone. (2010). About Ohlone dog park. *Ohlone Dog Park*. <http://www.ohlonepark.org/about.html>
- Oldenburg, R. (1989). *The great good place: Cafés, coffee shops, community centers, beauty parlors, general stores, bars, hangouts and how they get you through the day*. Marlowe & Company.
- Philo, C. (1998). Animals, geography, and the city: Notes on inclusions and exclusions. In J. Wolch & J. Emel (Eds.), *Animal geographies: Place, politics, and identity in the nature-culture borderlands*. Verso.
- Project for Public Spaces (PPS). (2013). What makes a successful place? *Project for Public Spaces*. <https://www.pps.org/article/grplacefeat>
- Proshansky, H. (1978). The self and the city. *Environment and Behavior*, 10(2), 147-169. <https://doi.org/10.1177/0013916578102001>
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57-83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-3](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-3)
- Punter, J. (1991). Participation in the design of urban space. *Landscape Design*, 200(1), 24-27.
- Rapoport, A. (1982). Identity and environment: A cross-cultural perspective. In J. S. Duncan (Ed.), *Housing and identity: Cross-cultural perspectives* (pp. xx-xx). Holmes and Meier.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion Limited.
- Tarsitano, E. (2006). Interaction between the environment and animals in urban settings: Integrated and participatory planning. *Environmental Management*, 37(6), 799-809. <https://doi.org/10.1007/s00267-005-0277-3>
- Tuan, Y. (1990). *Topophilia: A study of environmental perceptions, attitudes, and values*. Columbia University Press.
- Whatmore, S., & Thorne, L. (1998). Wild(er)ness: Reconfiguring the geographies of wildlife. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 23, 435-454. <https://doi.org/10.1111/j.0020-2754.1998.00435.x>
- Whyte, W. (1990). *The social life of small urban spaces*. The Municipal Art Society of New York.
- Wolch, J. (1995). Zoopolis. *Capitalism, Nature, Socialism*, 7(2), 21-47. <https://doi.org/10.1080/10455759509358763>

อัตลักษณ์สถานที่ของสวนสุนัขแบบไม่ทางการ : กรณีศึกษาพื้นที่ว่างในกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดนนทบุรี
เกตุสุดา เมธีวิวัฒน์ ณรงพน ไส่ประกอบทรัพย์ และ คัทลียา จิระประเสริฐกุล

Wolch, J. (2002). Anima urbis. *Progress in Human Geography*, 26(6), 721–742. <https://doi.org/10.1191/0309132502ph411oa>